

Fodor István

A bantu nyelvek

Az utóbbi két év könyvtermése különösen gazdag volt az Afrika nyelvészeti kérdései iránt érdeklődő csekély számú magyar kutatónak és valamivel több érdeklődőnek. Füssi Nagy Géza szuahéli nyelvkönyve mellett tavaly megjelent a bantu nyelvek összefoglaló kézikönyve is a L'Harmattan kiadó jóvoltából. A kultúrák keresztútján sorozat második nyelvészeti témájú könyve ez, és biztos állíthatjuk, Vászolyi Eriknek az Ausztrália bennszülött nyelveit taglaló műve után ismét olyan opuszt tarthat a kezében az olvasó, melyhez hasonló valószínűleg nem fognak az elkövetkező években-évtizedekben kiadni magyarul.

A fiatalabb afrikanista generáció számára talán kevésbé ismert, hogy Fodor Istvánnak szerteágazó munkásságában mennyire fontos szerepet játszott az afrikai nyelvek kutatása. A szerző a hetvenes évektől nem Magyarországon, hanem a kölni egyetem afrikanisztikai intézetében dolgozott 1985-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig.

A könyv első része a rövid, általános afrikanisztikai bevezető után a bantuiztika minden lényeges kérdésébe betekintést nyújt. A bantu nyelvek kutatása sok hasonló problémával néz szembe, mint a többi nyelvcsaládé: a nyelvek, nyelvjárások száma, a rendszertan, az alapnyelv rekonstruálása, a hangtörvények, valamint a nyelvészetnek a régészettel-történettudománnyal összekapcsolódó területei mind megannyi kérdést vetnek fel. A szerző biztos kézzel vezet minket a nagy kutatók által megalkotott elméletek között. Megismerhetjük – többek között – Meinhof, Johnston, Greenberg, Guthrie, Doke rendszerét, akik nevei alapvető művekhez köthetők, és akik közül egyesek Fodor István személyes ismerősei, vagy egyenesen vitapartnerei voltak. A bantuiztika ugyanis korántsem megállapodott tudomány: heves vitákat kiváltó elméletek születtek és születnek ma is, mivel sok területen a gyűjtőmunka nehézségei, hiányosságai miatt

nehéz hiteles forrásokat vizsgálni. Fodor tanár úr Greenberg rendszertanának éles bírálójaként ismertette saját nézeteit már a hatvanas években.

A könyv második részében 46 nyelv részletes leírása következik. Ezek a leírások a szerző által 2000-ben szerkesztett *A világ nyelvei* című lexikon szócikkeire épülnek, egyeseket kibővítve olvashatunk. A szócikkekben megtaláljuk a nyelv neveinek változatait, az alapvető fonetikai jellegzetességeit, amelyeket a névszói osztályok ismertetése és példaszavak vagy mondatok egészítenek ki. Emellett az adott nyelv társadalmi helyzetéről, a vele kapcsolatos nyelvpolitikai lépésekről – ha vannak egyáltalán – és szépirodalmi jelentőségéről kaphatunk felvilágosítást, amelyet irodalomjegyzék zár. Legrészletesebben a *szuahélit*, *lugandát*, *umbundut*, *zulut* ismerhetjük meg, itt példaszavak és mondatok, egyes nyelvtani szerkezetek sokaságát találhatjuk meg, egy-két rövidebb összefüggő szöveggel és azok magyar fordításával együtt.

A harmadik fejezetbe kerül három nem valódi bantu, hanem bantoid nyelvnek, a *bamilekének*, a *bamumnak* és a *butének* a bemutatása. Ezek ismertetése azért lényeges, mert a viszonylag jól körülhatárolható bantu nyelvcsalád esetleges más nyelvcsaládokkal való rokonsága szintén élénk viták tárgya – amelyekre egyébként a szerző az első fejezetben ki is tér.

Szintén a harmadik fejezetbe került egy rendkívül értékes táblázat, amely *A bantu nyelvek jegyzéke* címet viseli. Ebben a nyelvcsalád közel hatszáz nyelvének többségét felsoroló listát találunk, két részre bontva. Az elsőben a bantuiztikában általánosan elfogadott Guthrie-féle zonális beosztást követve, a másodikban pedig e nyelveket betűrendben találjuk meg. A neveket a beszélőik számára vonatkozó számadatok köve-

tik, mivel az egyes nyelvek jelentőségét beszélőik demográfiai adataiból is lemérhetjük, bár a könyv is felhívja figyelmünket az adatok bizonytalanságaira.

E lista használatára vonatkozó utasításokat is találunk, amely a bantu nyelvek elnevezéseinek sokfélesége miatt lényeges. A bantu nyelvek ugyanis névszóosztályi prefixumokat használnak a nyelvek elnevezésekor (is), és ezek bonyolult rendszere, a nyelvjáráások névváltozatai, fonetikai eltérései, valamint az a tény, hogy sok nyelvet régen szomszédos népek elnevezése alapján írtak le első feljegyzői, rendkívül megnehezíti a tájékozódást. Például a Gabonban körülbelül 8000 ember által beszélt *ndumu* nyelvnek a névváltozatai a következők: *minduomo*, *lendumu*, *ndumbu*, *ondumbo*, *mindumbu*, *doumbou*, *dumbu*, *bandoumbu*. Látható, hogy pusztán a szótári betűsorrendre hagyatkozva nehezen azonosíthatnánk ezekkel az elnevezésekkel ugyanazt az idiómát, ha csak nincs egy olyan listánk, amely mutatja a kapcsolatokat. Más esetekben a különböző prefixum ténylegesen más nyelveket jelöl: az Angolában beszélt *kimbundu* és *umbundu* nyelvek például két különböző, és csak távolabbi rokonságban lévő nyelvet jelölnek. Az előbbit Guthrie a H. 21, utóbbit az R.11 zónába sorolja, s földrajzi helyzetük is más. A könyv érénye, hogy ezekre az információkra is felhívja a figyelmet.

A név- és tárgymutató után melléklet következik, amelyben kompendiumok részleteit és térképeket találunk. A kötet különálló színes térképmelléklete a Guthrie-felosztás szerint mutatja a nyelveknek a kontinensen való elhelyezkedését.

E gazdag faktográfia mellett csak néhány bosszantó sajtóhibát találunk. A nyelvek jegyzékének betűrendes része pl. a kikuju nyelv beszélőinek számát 55 millióra teszi, amely nyilvánvalóan elírás, mert az előző rész csak ötmillióról beszél. Ugyan nem

igazán probléma, de van Bulck rendszertanának térképvázlata kétszer szerepel, először a 33. oldalon, kisméretben, majd a mellékletben nagyobb méretben. Ez inkább csak akkor szúr szemet, ha észrevesszük, hogy pl. Bryan osztályozásáról nincs térkép, pedig az ő rendszerét is részletezi a szerző.

A magyar olvasó egy rendkívül értékes kézikönyvet kapott kézhez a bantu nyelvekről. Csak remélhetjük, hogy a könyvkiadók lendülete nem törik meg, és más afrikai nyelvcsaládokról szóló, hasonlóan színvonalas műveket olvashatunk a jövőben is.

Kiadó: L'Harmattan, 2007

Oldalszám: 246

Ára: 3000 Ft

T. Horváth Attila